

ПРИНЦИПИ РАЦІОНАЛЬНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ *

О.А. Мамалюк, здобувач, асистент

Миколаївський державний аграрний університет

Досліджено різні системи принципів раціонального землекористування. Обґрунтовано формування і реалізація принципів раціонального сільськогосподарського землекористування; доповнено систему принципами, виконання яких забезпечує раціональне використання і охорону сільськогосподарських угідь в Україні із врахуванням проблем галузі.

Исследовано разные системы рационального землепользования. Обосновано формирование и реализация принципов рационального сельскохозяйственного землепользования; дополнено систему принципами, исполнение которых обеспечивает рациональное использование и охрану сельскохозяйственных угодий в Украине с учетом проблем отрасли.

Постановка проблеми. Застосування системи економічних механізмів регулювання виробництва здійснюється на всіх ієрархічних сходинках управління господарською діяльністю. При застосуванні економічного механізму на будь-якому рівні основним є збереження досягнення поставленої мети, використовуючи при цьому відповідні методи і підходи ефективної управлінської діяльності. Якщо на рівні підрозділу підприємства для виконання поставленого завдання можна обмежитись усним розпорядженням, то на рівні країни потрібне прийняття необхідних законів. Тут якісно схожий економічний зміст діяльності потребує різних інструментів і механізмів досягнення мети. Повною мірою це відноситься і до землекористування в аграрному секторі України. Чим більше економічний зміст збігатиметься з формами його прояву в реальній практиці, тим ефективніше функціонуватиме економічний механізм.

* Виконано під керівництвом доктора економічних наук, професора **І.Н. Топіхи**

При дослідженні та обґрунтуванні шляхів вдосконалення економічного механізму раціонального використання та охорони земельних ресурсів важливо правильно з'ясувати його економічний зміст та обґрунтувати принципи раціонального землекористування.

Аналіз останніх досліджень. У різні періоди цим питанням присвятили свої наукові праці вітчизняні вчені П. Саблук, І. Лукінов, В. Юрчишин, А. Сохнич, М. Гребенюк, А. Тихонов, Н. Гребенюк, В. Тихоненко, В. Федоренко, А. Борисова та інші. Проте окремі проблеми щодо ефективності економічного механізму раціонального землекористування в сучасних умовах господарювання недостатньо вивчені й вимагають ґрунтовного дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні формування і реалізації принципів регулювання раціонального використання і охорони сільськогосподарського землекористування.

Виклад основного матеріалу. На думку А.Я. Сохнича в економічній літературі певною мірою вже сформульовані такі принципи, до яких, передовсім, відносяться [1]:

- науково-обґрунтований перерозподіл земельних ресурсів за формами власності, галузями, між юридичними та фізичними особами;
- рівноправність всіх форм власності і господарювання на землі;
- економічне регулювання раціонального використання і охорони земель (платність землекористування, економічне стимулювання та відшкодування заподіяних землі збитків);
- цільове використання земель;
- недоторканість права власності, права користування землею;
- пріоритет у наданні продуктивних земель для потреб сільського господарства;
- постійне вдосконалення форм і типів організації і впорядкування території;
- системний підхід до використання і охорони земельних ресурсів;

- регіональний підхід тощо.

Водночас автор визначає необхідність доповнення існуючих принципів такими, які б враховували зміни та потреби ринкового середовища, а саме принципи: врахування людського чинника, ринкових відносин, державного протекціонізму і регулювання господарської діяльності, агломерації капіталів промислових підприємств та капіталу в якості землі, поглибленого вивчення земельних ресурсів, національних інтересів, врахування історичного досвіду господарювання, конкуренції власників землі і землекористувачів, етичних методів використання землі, інформаційного забезпечення.

Інша група науковців [2] вважає, що система сталого розвитку землекористування має базуватися на таких принципах:

- принцип цілі, який має передбачати постійне зростання ефективності землекористування шляхом застосування екологічної інтенсифікації виробництва;

- правовий принцип, який передбачає нормативно-правове забезпечення землекористування, щоб кожний землевласник і землекористувач мав чітко визначені права й обов'язки, які б давали йому можливість самостійно забезпечувати високу ефективність і екологічність землекористування;

- принцип утилітаризму, який означає, що право приватної власності на землю дає можливість землевласнику організувати використання земельної ділянки на ринкових умовах з тим, щоб отримувати від землекористування максимальний матеріальний зиск;

- принцип відповідальності, який означає, що землекористувачі беруть на себе повну відповідальність за раціональне та ефективне використання земельної ділянки, її збереження і захист від деградації;

- принцип оптимальності, який означає, що землекористувач має використовувати земельну ділянку сьогодні так, щоб вона не втратила родючості через недолуге її використання;

- принцип реалістичності, який означає, що землекористувач має використовувати земельну ділянку виходячи з її потенціальних можливостей;

- принцип єдності мети держави і землекористувачів, який означає, що держава і землекористувачі мають керуватися одним прагненням, аби земельна ділянка давала максимальну продуктивність, щоб землевласник був зацікавлений використовувати її високопродуктивне й економічно;

- принцип соціальної спрямованості землекористування, який означає, що ефективне та екологічне використання земельних ділянок має сприяти поліпшенню умов праці та проживання людей;

- принцип регуляторної ролі держави, який означає, що державна політика має бути спрямована на забезпечення ефективного й екологічного землекористування;

- принцип раціонального землеустрою земельної ділянки землекористувача, що передбачає організацію території, розробку і винесення на місцевість науково-обґрунтованого проекту використання земельної ділянки, виходячи з її потенціальних можливостей, запитів ринку, досягнень науково-технічного прогресу;

- принцип наукового обґрунтування землекористування, який означає, що всі заходи, які здійснюються на земельній ділянці при організації сільськогосподарського виробництва, мають бути науково-обґрунтовані нарівні сучасних досягнень науково-технічного прогресу;

- принцип екологічності науково-технічного прогресу, у землекористуванні;

- принцип ринкових відносин при організації землекористування і споживання;

- принцип державного контролю за землекористуванням, екологізацією виробництва, охороною земель;

- принцип єдності показників еколого-економічної оцінки сталості розвитку землекористування, який передбачає одночасне використання для

цього показників економічного й екологічного стану господарювання;

- принцип спрямованого розвитку землекористування на засадах сталості розвитку, який передбачає перехід від виробництва окремих продуктів землеробства до формування життєблагодатних комплексів;

- принцип відтворення мотивації сталого розвитку землекористування, який передбачає безперервне стимулювання зацікавленості людей у екологічному й економічно-ефективному господарюванні;

- принцип екологічності управління землекористуванням.

Достатньо широкий спектр проблем охоплено у вищеназваних принципах, проте слід погодитися з А.В.Борисовою, що в умовах перетворення аграрних відносин різко підвищується роль економічного механізму регулювання земельних відносин: фінансування, кредитування, ціноутворення, оподаткування, страхового захисту. Надійність і обґрунтованість його елементів є визначальною у регулюванні цих відносин. Ефективність елементів економічного механізму регулювання земельних відносин при наявності обґрунтованого організаційно-адміністративного і правового забезпечення зможуть привести до формування надійної основи раціонального землекористування в сільському господарстві. Економічний механізм припускає дотримання наступних основних умов:

- комплексність використання земельних угідь, меліоративних і природоохоронних систем;

- надійність зв'язків федеральних, регіональних органів управління і служб інфраструктури, землекористувачів незалежно від форм власності та умов господарювання;

- концентрація ресурсів з метою будівництва та експлуатації ґрунтозахисних, меліоративних, природоохоронних об'єктів, споруджень і проведення великомасштабних, коштовних заходів;

- обов'язкова компенсація нанесеного екологічного і виробничого збитку;

- стимулювання поліпшення і збереження земель, забезпечення екологічної рівноваги в агроландшафтах, агросистемах [3].

Отже, ефективність економічного механізму регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування залежатиме від того, наскільки об'єктивно будуть визначені проблеми галузі. Виходячи з цього, нами доповнена система принципів, виконання яких забезпечує раціональне використання та охорону земель сільськогосподарського призначення в Україні (табл. 1).

Висновки. Формування принципів регулювання раціонального використання сільгоспугідь відбувається під впливом змін та потреб сучасної економіки в цілому та галузі землекористування зокрема на макро- та мікрорівнях, а їх реалізація – через відповідні інструменти, що в сукупності і визначає економічний механізм раціонального землекористування. На нашу думку, основними принципами регулювання раціонального сільськогосподарського землекористування в Україні є стимулювання відтворення потенціалу сільськогосподарських земель, компенсація завданої шкоди, контроль за використанням земельних ресурсів, превентивні заходи, вартісна оцінка наслідків, сталості розвитку землекористування, дотримання екологічних стандартів, державна підтримка екологічно чистих сільськогосподарських виробництв, пріоритетність ринкових методів регулювання, гласність та демократизм, формування екологічного світогляду, пріоритет екологічної складової над економічною.

Принципи раціонального сільськогосподарського землекористування в Україні

Проблеми	Принципи	Суть принципів
1. Регулювання процесу відтворення ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення	1. Стимулювання відтворення потенціалу сільгоспземель	стимулювання відтворення природного ресурсного потенціалу сільгоспземель повинно проводитись незалежно від організаційно-правової форми господарювання та форм власності на землю за результатами проведених заходів через ринковий механізм соціально-економічної заінтересованості та відповідальності
	2. Компенсація завданої шкоди	чим більше еколого-економічні збитки, тим більші повинні бути й економічні санкції (компенсаційні платежі, виплати)
	3. Контроль за використанням земельних ресурсів	забезпечує організацію і ведення різних систем моніторингу: сприяє оптимальному й ефективному використанню земельних ресурсів; вирішує питання, пов'язані з екологічною відповідальністю на регіональному та державному рівнях
	4. Превентивні заходи	проведення попереджальних заходів та запобігання погіршення якості природного ресурсного потенціалу земель сільськогосподарського призначення
	5. Вартісна оцінка наслідків	необхідне наукове обґрунтування мінімального і максимального рівня натурально-вартісних наслідків погіршення стану земельних ресурсів для застосування механізму накладення економічних санкцій
2. Приведення вітчизняного законодавства в галузі землекористування до європейських стандартів	1. Сталості розвитку землекористування	розробка та реалізація державних програм розвитку аграрного сектору повинна базуватися на вихідних принципах, які визначають сталий розвиток
	2. Дотримання екологічних стандартів	обов'язковість дотримання екологічних стандартів, нормативів та лімітів, які мають бути зорієнтовані насамперед на вирішення завдань збереження сталості землекористування
	3. Державна підтримка екологічно чистих сільгоспвиробництв	такого принципу дотримуються практично усі європейські країни, адже вирощування екологічно чистої продукції дорожче, але попит на такі продукти постійно зростає; дотримання цього принципу дозволить Україні підвищити експортний потенціал країни
	4. Пріоритетність ринкових методів регулювання	такі методи покликані: по-перше, залученню інвестицій та створенню сприятливих умов для запровадження інноваційної моделі розвитку сільськогосподарського землекористування країни; по-друге, забезпечувати зменшення екологічних ризиків в сільському господарстві через впровадження екологічного страхування
3. Споживацький світогляд у ставленні до землі	1. Гласність та демократизм	гласність та демократизм у прийнятті рішень, реалізація яких безпосередньо впливає на стан навколишнього середовища в цілому та якість сільгоспугідь зокрема
	2. Формування екологічного світогляду	перш за все через зміну системи освіти, поінформованість суспільства, роз'яснення небезпек та переваг техногенного та екологічного землекористування
4. Визначення критерію ефективності раціонального використання земельних ресурсів	1. Пріоритет екологічної складової над економічною	критерій ефективності господарювання повинен формуватися як одержання максимальних матеріальних благ з мінімальними витратами і мінімальними порушеннями якості земельних угідь

Література

1. Сохнич А.Я. Проблеми використання і охорони ґрунтів в умовах ринкової економіки. Монографія. Львів: НВФ «Українські технології», 2002. – 252 с.

2. Тихонов А.Г., Гребенюк Н.В., Тихоненко О.В., Федоренко В.П. Наукові засади сталого розвитку землекористування: принципи, індикатори, показники // Землепорядкування. – 2002. – №2. – С. 13-21.

3. Борисова В.А. Еколого-економічні аспекти підприємницької діяльності. – Суми: Видавництво «Довкілля», 2003. – 210 с.

УДК 332.334:631.6

О.А. Мамалук

The article deals with different of systems of principles of the efficient land-tenure. The forming and realization of principles of the efficient use of agricultural land have been ground; by principles to execution of which provides the rational use and guard of agricultural land in Ukraine have been complemented of the system taking into account problems of industry.